

Yönetici Özeti

Sendikalar ve Adil Geçiş

Mevcut Durum, Potansiyel
ve Kısıtlar

Global Climate Strike
Küresel İklim Grevi

NO AUSTERITY

YOUTH NOT DYING YOUR FUTURE

AUSTERITY = A RECIPE FOR INEQUALITY

NOT AUSTERITY PROBLEMS

NO AUSTERITY

MOBILISE

COUNCILS POWER

JUSTICE

Bu rapor **Doç. Dr. Ceyhun Güler** ve **Dr. Öğr. Üyesi Seher Demirkaya** tarafından Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe) ve Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) için hazırlanmıştır.

Raporun tamamına <https://www.disk.org.tr> ve <https://caneurope.org/> adreslerinden ve QR kodu okutarak ulaşabilirsiniz.

Redaksiyon: Nazan Bağ
Mizanpaj: Erhan Teksöz

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

22 işkolu sendikasını sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı temelinde bir araya getiren ve yaklaşık 245 bin işçiyi temsil eden bir sendikal konfederasyondur. 1967 yılında kurulan DİSK, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyesidir.

Daha fazla bilgi için: <https://www.disk.org.tr>

Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı), iklim değişikliğiyle mücadele eden Avrupa'nın önde gelen sivil toplum koalisyonudur. 40 ülkeden 200'den fazla üye organizasyonu ile 1.700'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu ve 40 milyondan fazla yurttaşı temsil eder ve Avrupa çapında sürdürülebilir kalkınma, iklim ve enerji politikaları için çalışır.

Daha fazla bilgi için <https://caneurope.org/>

Yönetici Özeti

KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN ADİL GEÇİŞ

İklim Değişikliği ile Mücadelede Sosyal Politika İçkin Bir Stratejinin Önemini

İklim değişikliği ile mücadelede fosil yakıt enerji üretim sistemlerinden sıfır karbon enerji sistemlerine geçiş süreci, karmaŐık teknolojik ve ekonomik etkilerinin yanında toplumsal anlamda da belirleyici bir etkiye sahiptir. Söz konusu dönüşüm sürecinin teknolojik ve sosyo-ekonomik adaletsizliklere yol açmaması, üzerinde durulması gereken önemli konular arasındadır. Karbondan arındırılmış ve sürdürülebilir bir ekonomik modele geçişin, toplumsal açıdan da faydalı olabilmesi için geçişin neden olabileceği toplumsal sorunların dikkate alınması gerekir.

İklim değişikliğiyle mücadele ve doğaya saygılı sürdürülebilir bir üretim sürecinin oluşturulması noktasında, üzerinde önemle durulan konulardan biri de istihdam politikalarıdır.

İklim politikalarının üretim sistemlerini dönüŐtürmesiyle ortaya çıkacak olan yeni istihdam alanları ve bu istihdam alanlarının gerektirdiği vasıf düzeyleri, mevcut iş gücü arzı ile iş gücü talebi arasındaki dengenin özellikle vasıf düzeyinde sağlanabilmesi adına, eğitim ve adaptasyon süreçlerine ilişkin yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmaktadır. Enerji geçiş süreçleriyle birlikte bazı işlerin ortadan kalkacak olması, olası dönüşüm sürecinin istihdam üzerinde oluşturacağı etkilerden bir di-

đeridir. Sıfır karbon üretim sistemlerine geçişten bazı ekonomik sektörlerin olumsuz etkilenecek olması da üzerinde durulması gereken konulardandır.

Enerji geçiş süreçlerinin istihdam üzerindeki yukarıda değinilen etkilerinin, uygun istihdam politikaları ve sosyal politikalar geliştirilmezse işçi sınıfı, aileleri ve toplumlar üzerinde tafisi güç sorunlar oluşturacağı açıkça görülmektedir. Enerji geçiş süreçlerinin, uygun sosyal politikalarla desteklenmemesi durumunda; kitlesel işsizliklerin görülmesi, esnek ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması, sosyal güvenlik risklerinin ortaya çıkması, ciddi eğitim ihtiyaçlarının oluşması, güç ve refahın belirli kişilerde toplanması, vergilendirmede adaletsizlik, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasında kutuplaşmanın ortaya çıkması, iş gücü talebi ile iş gücü arzı arasında uyumsuzluğın görülmesi, ücretlerin durağanlaşması, eşitsizliğin artması gibi sorunlar yaşanabilecektir. Gerçekleştirilen tartışmalarda, sadece yaşanan dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenen kesimler değil, dolaylı olarak bu dönüşümün etkilerini hisseden gruplar da dikkate alınmalıdır. Bu nedenle düşük karbonlu enerji alanlarına geçiş sürecinde yaşanacak olan dönüşümün, toplumsal adalet kaygısını gözetererek gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir.

Adil Geçişe İlişkin Kavramsal Çerçeve

Adil geçişi, çevreyi koruma çabalarının işçilerin ve toplumun refahının önüne geçmesini engelleyecek emek odaklı bir anlayış olarak tanımlamak mümkündür. Özellikle 1970'li yıllarda, ilk olarak sendikalar tarafından dile getirilen adil geçiş kavramı "sendikal bir talep" olarak ifade edilmiştir.

İlerleyen dönemde bu kavram genişlemiş ve iklim değişikliği ile mücadeleyi odağına alan sürdürülebilir bir ekonominin oluşturulması ve eş zamanlı olarak insan

onuruna yakışır istihdam olanaklarının sağlanması adil geçiş talebinin temel hedefleri arasında yer almıştır.

İklim değişikliği ile mücadele sürecinde üretim ilişkilerinin ve üretimde öncelikli alanların/sektörlerin değişmesiyle birlikte yaşanan dönüşümden işçi sınıfının olumsuz etkilenmemesi, ortaya çıkan sorunlara yönelik çözümlerin işçi sınıfını ve ailelerini gözeten politikalar eşliğinde ele alınması adil geçiş talebinin temel prensiplerinden olmuştur. Doğaya saygılı bir dönüşüm sürecinde güçlü sosyal güvenlik ağlarının oluşturulması ve insan onuruna yakışır yeni işlerin yaratılması adil geçiş talebi kapsamında ön plana çıkmaktadır.

Adil geçişe ilişkin yürütülen tartışmalar dikkate alındığında ortaya çıkan hedeflerin gerçekleşebilmesi adına tüm tarafların karar süreçlerine etkin katılım sağlayabilecekleri bir ortam içerisinde hükümetlere kamusal politikalar oluşturma açısından önemli görevler düşmektedir. Bu anlamda;

- Yerinden edilen işçiler için gerekli yardım mekanizmalarının oluşturulması,
- İş yerinde üretim süreçlerinin değişikliği ve kapanmalarda işçilerin yeterli düzeyde bilgi edinme hakkına erişimleri,
- Karar süreçlerinde sendikalara danışma ve tam katılımın mümkün kılınması,
- Araştırma, geliştirme ve altyapı yatırımlarının yapılması,
- Yeni yerel endüstriler için destek mekanizmalarının sağlanması,

- Beceri geliştirme ve mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılması,
- Yaşlı, engelli ve dezavantajlı grupların desteklenmesi,
- Gelir güvencesi ve eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması,
- Sürece entegre sosyal güvenlik uygulamalarının (erken emeklilik vb.) oluşturulması,
- Yeni endüstriler ve işverenler için uygun kredi imkânları ve teşviklerin sağlanması,
- İstihdam garantisinin oluşturulması hükümetler öncülüğünde katılımcı bir şekilde gerçekleştirilmesi gereken temel hedefler arasındadır.

Adil Geçişe İlişkin Tarihsel Süreç

Adil geçişin sendikalar tarafından bir talep olarak dile getirilmesi 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) söz konusu olmuştur. Çalışma yaşamına ilişkin politikalarla çevre politikalarının birbirine uyumlu hâle getirilmesi, uygulanan politikalar kapsamında çevrenin ve işçilerin haklarının bir arada gözetilmesi, sendikaların önemli talepleri arasında yer almıştır.

1980'li ve 1990'lı yıllarda adil geçişe yönelik taleplerin daha görünür hâle geldiği ve kavrama yüklenen anlamın genişlemeye başladığı dikkat çekmektedir. Çevresel adalet örgütleri ve işçi örgütlerinin iş birliği ile kurulan Adil Geçiş İttifakı (Just Transition Alliance), adil geçiş talebinin kurumsallaşmasını sağlamıştır.

1990'lı yıllarda yoğunlaşan adil geçiş tartışmalarının 2000'li yıllarda daha da ivme kazandığı dikkat çekmektedir. Bu dönemde adil geçiş talebinin çeşitli uluslararası sendikalar ve konfederasyonlar tarafından sıklıkla tartışılmaya başladığı görülmüştür. Adil geçişin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sendikalar tarafından sahiplenilmesi ile uyumlu bir şekilde adil geçiş iklim değişikliği ile mücadelede sendikal bir yaklaşım olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır.

Adil geçişin 2000'li yıllarda bilimsel anlamda da daha çok ele alınan bir konu hâline gelmesi, kavrama atfedilen anlamın genişlemesine neden olmuştur. Çeşitli disiplinler tarafından ortaya konulan farklı tanımlar ve tartışmalar, adil geçişe ilişkin tek bir çerçevenin ortaya çıkarılmasını engellemiştir.

Adil Geçiş Talebinde Sosyal Diyalogun Yeri ve Önemi

Katılımcı mekanizmaların tasarlanması ve uygulanması diğer alanlarda olduğu gibi adil geçiş açısından da son derece önemlidir. Adil geçiş yaklaşımı, geçiş süreçlerine her türden paydaşı dâhil etme çabası içerisinde hareket etmektedir. Katılımcı bir sürecin oluşturulması, işçilerin çevresel değişimlerin itici güçleri hâline gelebilmeleri adına da son derece önemlidir. Adil geçiş politikalarının etkin bir sosyal diyalog mekanizması aracılığıyla işçi, işveren ve diğer taraflar ile hükümetler arasında, istişari bir zeminde sağlanacak mutabakat ve uyum sonucunda oluşturulması hedeflenmektedir. Başarılı bir adil geçiş süreci, aktörlerin ortak katılımı ve yerel inisiyatiflerle kurulan iş birliğine bağlıdır. Adil bir geçiş için güçlü hükümet desteği ve çeşitlilik arz eden katılımcı politikalar kaçınılmazdır.

Adil geçişin demokratik rejimler bağlamında ve dâhilinde başarılı olabileceği belirtilmelidir. Otoriter ve otokratik rejimlerde geçiş süreçlerinin ortaya çıkardığı toplumsal adaletsizliklerin daha yoğun ol-

duğu görülmektedir. Tarafların sürece katılımı, her şeyden önce onlara çeşitli olanaklar tanıyacak araçlar sağlamayı ve karar süreçlerinde etkin birer aktör olarak yer almayı mümkün kılmalıdır.

ADIL GEÇİŞ TALEBİNİN ULUSLARARASI DAYANAKLARI

Adil dönüşümün temelinde yer alan iklim adaleti, son yıllarda ulusal ve uluslararası alanda giderek daha önemli bir kavram hâline gelmektedir. Yaşanan iklim değişikliği her alanda bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan, adil geçiş tartışmalarının kurumsallaşması ve normatif bir zemine taşınarak uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilmesi noktasında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ortaya konulan tutum ve bu tutumla uyumlu şekilde oluşturulan hukuki dayanaklar son derece önemlidir.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 1994 yılında yürürlüğe girmesinden sonra "COP (Conferences of the Parties)" olarak isimlendirilen Taraflar Konferansı, İklim Değişikliği Taraflar Konferansı adı altında her yıl düzenlenmeye başlamıştır.

COP21'de 195 ülke tarafından kabul edilen Paris Anlaşması¹, adil geçiş açısından tarihsel bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Adil geçiş kavramı Paris Anlaşması metnine dâhil edilmiştir, böylelikle adil geçiş talebi, yeşil dönüşüm sürecinde somut bir şekilde ortaya konulmuş, uluslararası bir belge aracılığıyla da güvence altına alınmıştır.

COP24'te karbon yoğun sektörlerde iş gücü piyasalarının kırılabilirliğinin daha fazla ele alınması gerekliliğinin önemi vurgulanarak, Adil Geçiş Silezya Bildirgesi kabul edilmiştir.

1 Türkiye, 22.04.2016 tarihinde Anlaşmayı imzalamıştır.

COP26 sonunda kabul edilen Adil Geçiş için Gerekli Koşulların Uluslararası Düzeyde Desteklenmesi Bildirgesi ile başlıca kömür üretici ülkeler de dâhil olmak üzere 30'dan fazla ülke² daha yeşil bir ekonomiye geçişte işçileri, işletmeleri ve toplumları destekleyecek stratejiler uygulamayı taahhüt etmişlerdir.

2015 yılında BM'nin 70. oturumunda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. BM tarafından belirlenen 17 hedef arasında yer alan "insan onuruna yakışır iş ve ekonomik büyüme" meselesine odaklanan sekizinci hedef, adil geçiş konusunda önemli bir yere sahiptir.

Avrupa Birliği'nde Adil Geçiş

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri içerisinde sıfır karbonlu ekonomiye geçişte kimsenin geride bırakılmadığı, adil bir geçişin sağlanması hedeflenmektedir. Geçişin sosyo-ekonomik etkisini hafifletmek için 2021-2027 yılları arasında geçişten en çok etkilenecek bölgelere Adil Geçiş Fonu kapsamında milyarlarca euro destek sağlanması planlanmaktadır³. İklim değişikliğiyle mücadele konusuna bir cevap olarak hazırlanan Avrupa Yeşil Mutabakatının da AB'nin iklim değişikliğiyle mücadele stratejileri üzerindeki şekillendirici etkisi bu noktada son derece önemlidir. Mutabakatın temel hedefi, sürdürülebilir bir gelecek için AB ekonomisini dönüştürmektir. Mutabakat aynı zamanda Covid-19 salgınından çıkış çizgisi olarak da kabul edilmektedir⁴.

Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı, AB fonlarını harekete geçirerek iklim nötr, yeşil, rekabetçi ve

kapsayıcı bir ekonomiye geçiş için ihtiyaç duyulan kamu ve özel yatırımları kolaylaştıran ve teşvik eden bir çerçeve yaratmaktadır.

Uluslararası Sendikal Hareket ve Adil Geçiş

İklim değişikliği ile mücadele, özellikle 2000'li yıllarla birlikte uluslararası sendikaların gündem ve amaçları arasında yoğun bir şekilde yer almaya başlamıştır. 2006 yılında gerçekleştirilen Emek ve Çevre Meclisi'nde yeni bir emek enternasyonalizmi tartışmaya açılmış ve iklim değişikliği ile mücadele adına bir taahhüt açıklanmıştır. 2012 yılında gerçekleştirilen Emek ve Çevre Meclisi'nde ise iklim gündemi ile sendikal talepler bir arada ele alınmıştır.

Uluslararası sendikalar, Paris Anlaşması ile adil geçiş talebine yönelik sınırlı olumlu tutumun nasıl geliştirilebileceği ve adil geçişin işverenler ile hükümetlerin gündemlerine nasıl daha yoğun bir şekilde alınabileceğini farklı platformlarda tartışmış, bu anlamda önemli tespitleri ortaya koyan çeşitli bildiri ve raporlar yayımlamışlardır. Adil geçiş adına somut bir adım olarak ITUC 2016 yılında Adil Geçiş Merkezi'ni kurmuştur.

İşveren tarafının, adil geçiş tartışmalarına tekil olarak dâhil oldukları gibi belirli birliktelikler aracılığıyla da dâhil oldukları görülmektedir. Bu anlamda üzerinde durulabilecek önemli birlikteliklerden birisi B-Takımı'dır (B-Team). B-Takımı, dile getirilen sorunların çözümü noktasında sermaye tarafının sorumluluk almasının önemini vurgularken, bu aşamada yoksullukla mücadeleyi, çevreye uyumlu politikaları,

2 Bildirgeyi ABD, Birleşik Krallık, tüm AB üyesi ülkeler, Norveç, Kanada ve Yeni Zelanda imzalamıştır. Bildirge, 40'tan fazla ülkenin kömürü terk etme taahhütlerinin uzantısı niteliğindedir.

3 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

4 https://www.usimp.org.tr/uploads/UPF21/sibel_tuzun.pdf

eşitlikçi yaklaşımları dikkate alan bir B-planları olduğuna dikkat çekmektedir. B-Takımı, uluslararası çok sayıda şirketin üst düzey yöneticileri ve çeşitli kurumların temsilcileri tarafından oluşturulmuştur. B-Takımı'nın başkan yardımcılığını ITUC Genel Sekreteri Sharan Burrow yürütmektedir.

ITUC'nin küresel salgın döneminde ortaya koyduğu strateji ve politikalar adil geçişe yönelik söylemlerini farklı bir boyuta taşımıştır. ITUC, küresel salgın döneminde toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklerin çok daha görünür hâle geldiğine dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda ITUC, salgın sonrasında dünyanın sürdürülebilir ve adil bir sürece girebilmesi için yeni bir toplumsal sözleşme ihtiyacına dikkat çekmiştir. Oluşturulması gereken yeni bir toplumsal sözleşmenin temel hakları, adil bir asgari ücret politikasını, çalışma sürelerini, işçi sağlığı ve iş güvenliği dikkate almasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

SENDİKAL STRATEJİLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE ADİL GEÇİŞ TARTIŞMALARI

Adil geçiş gündemi kapsamında Türkiye'ye özgü talep ve önerilerin ortaya konulması ile Türkiye sendikal hareketi içerisinde adil geçiş tartışmalarının boyutunun görünür kılınması amacıyla bu çalışma kapsamında doküman ve belge incelemesini içeren masa başı çalışması yanında bir alan araştırmasına da yer verilmiştir. Araştırma kapsamında işçi ve memur sendikalarının yöneticileri ve sendika uzmanlarıyla görüşülmüştür.

Araştırma bulguları, masa başı incelemelerinde elde edilen bilgilerle birlikte ele alınarak rapora

yansıtılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de adil geçiş tartışmalarına ilişkin genel çerçeve görünür hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'ye İçkin Bir Adil Geçiş Tartışması İhtiyacı: Avrupa Merkezli Bir Kavram Olarak Adil Geçiş

İklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanan dönüşümün çalışma yaşamı üzerindeki etkilerinin azaltılması adına, uluslararası kuruluşların önderliğinde, dünya genelinde birtakım girişimler ve çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir.

Adil geçiş politikalarının, Avrupa başta olmak üzere dünya genelinde yoğun bir şekilde tartışılmasına rağmen, Türkiye açısından konunun oldukça yeni olduğunu ifade etmek gerekir. Türkiye'de son dönemlerde tartışılmaya başlanan kavram, sendikal hareket içerisinde henüz tam bir karşılık bulamamıştır. Türkiye'deki sendikalar her ne kadar iklim değişikliği ile mücadele konularına kendi metinlerinde yer verseler de adil dönüşüm, doğrudan Türkiye'deki sendikaların detaylı bir şekilde gündeme aldıkları, politika metinlerine yansıttıkları, kendi içlerinde tartıştıkları bir kavram değildir. Ayrıca sendika temsilcileri, adil geçiş tartışmalarının Türkiye'de sendikalar haricinde başka taraflar ve aktörlerce gündeme getirilmiş olmasına yönelik kaygılarını da ifade etmektedirler. Bu kapsamda adil geçişin kavramsal çerçevesinin sendikalarla birlikte, sendikaların diliyle tartışılması gerektiğinin altını çizmektedirler.

İlgili raporun oluşturulması aşamasında görüşme sağlanan birçok sendika temsilcisinin, adil geçişi, Avrupa merkezli bir kavram olarak tanımladıkları dikkat çekmiştir. Kavrama ilişkin tartışmaların Avrupa merkezli olması nedeniyle Türkiye'deki önceliklerden ziyade daha çok Avrupa'daki öncelikleri dikkate alan bir yapıya sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Türkiye'de henüz dönüşüm nedeniyle bir istihdam kaybının fiilen yaşanmamış olmasından kaynaklı olarak, ilgili tartışmaların sendikaların gündemine yoğun bir şekilde girmediğine de dikkat çekilmiştir.

SAĞLIKLI, GÜVENCELİ VE
İNSANCA BİR YAŞAM İÇİN

BİLDİĞİMİZ YOLDAN YÜRÜYÜRÜZ

15-16 HAZİRAN 1970

15-16 HAZİRAN 2021

İ
S
K

Adil geçiş tartişmalarında özellikle Avrupa'da istihdamı koruma kaygısının ön plana çıktığını belirten sendika temsilcileri, bu kapsamda bilhassa şirket teşviklerinin önemli bir yere sahip olduğuna değinmişlerdir. Bu doğrultuda kamu kaynaklarının özel sektöre aktarılması vasıtasıyla istihdamın korunması anlamındaki duruş, özellikle Türkiye'de sendikaların ilgili tartişmalara mesafeli yaklaşmalarının temel nedenleri arasında sayılmıştır. Sendikalar tarafından kabul görececek adil geçiş politikalarının, şirketlerin kendi kârlarından taviz vermeleri suretiyle oluşturulabileceği, kamu kaynaklarının ise doğrudan emek yönlü politikalara ayrılması noktasındaki beklentileri sendika temsilcilerinin genel görüşleri içerisinde yer almıştır.

Sermayenin kendi cebinden bu dönüşümü finanse etmesini beklemenin, özellikle Türkiye gibi işçi maliyetlerinin oldukça düşük olduğu bir ülke için son derece makul bir talep olacağı da sendika temsilcilerinin dile getirdiği unsurlar arasındadır. Bu doğrultuda adil geçiş tartişmalarının aynı zamanda yeniden bölüşüm politikaları olarak gündeme alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Adil geçişin ikiz bir kavram olarak ele alınması gerektiği de sendika temsilcileri tarafından üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda, iklim değişikliği ile teknolojik dönüşümü birbirinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı konusuna değinilirken, iklim değişikliğine duyarlı bir üretim sistemine geçişin aynı zamanda bir otomasyon değişikliğini gerekli kılacak olması da üzerinde durulması gereken bir konu olarak ele alınmıştır.

Ulusal Düzeydeki Çalışmalar

Türkiye'de iklim değişikliğine ilişkin hukuki bir altyapı oluşturma çabalarının, özellikle Paris Anlaşması'nın kabulünden sonra hız kazanmaya bařladđını ifade etmek yerinde olacaktır.

5 İklim işleri; güneş panellerinin kurulması, enerji ve malzeme tasarruf cihazlarının tasarlanması, petrol ve gaz tüketiminin azaltılması için sera gazı emisyonlarının azaltılarak iklim krizinin hafifletilmesine doğrudan katkıda bulunan, insana yakışır çalışma koşullarına sahip işler olarak tanımlanmaktadır. İklim krizine uyum sağlama hedefi taşıyan iklim işleri yeşil işlerden farklıdır. Örneğin; kirlilik kontrolü çalışanları, sürdürülebilirlik yöneticileri gibi işler (Uncular, 2022a: 265; Campaign against Climate Change, 2014).

Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli iklim hedeflerine yönelik temel planları istihdam olanakları, yeni işler yaratma yolu ve ortak bir fayda sağlama hedefi özelinde ele alınmaktadır. Ancak bu planların hiçbirinde insana yakışır ve/veya sürdürülebilir yeşil iřlerin⁵ yaratılması ve iyileştirilmesi, çalışma hakkının etkin bir şekilde korunması ve mevzuatın iklim değişikliği ile mücadeleye uygun olarak gözden geçirilmesi, bir amaç veya strateji olarak vurgulanmamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye tarafından ortaya konulan iklim değişikliği ile mücadele stratejilerinin çalışma yaşamına ilişkin kaygılardan ve sosyal politika önlemlerinden uzak bir şekilde ele alındđını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Etkin Bir Adil Geçiş Gündemi Adına Yasal Koşulların Sürece Uyumlu Hâle Getirilmesi

İş gücü ve doğa arasındaki bağ nedeniyle iş hukukunu iklim değişikliğinden ayrı tutmak mümkün değildir. Ekolojik sistemdeki değişiklikler ve bozulmalar, çalışanların sağlığını, güvenliğini ve adil çalışma koşullarını ciddi anlamda etkilemektedir. Çalışanların ve işverenlerin doğa ile sürdürülebilir bir şekilde etkileşim içinde olmaları insana yakışır işler aracılığıyla mümkündür. İklim değişikliği sebebiyle çalışanların haklarının korunması için doğanın da korunması gereklidir ve bu da çalışma hukuku kapsamında doğa ile bütünleşik düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Türkiye'deki çalışma mevzuatı içerisinde çalışanların, özellikle de işçi kesiminin, iklim değişikliği sürecinde çalışma ilişkilerinde karşılaşabilecekleri olumsuzluklar bakımından korunmalarına yönelik düzenlemelerin kısıtlı olduğunu, hatta olmadđını ifade etmek yerinde olacaktır.

Adil geçiş sürecinde çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler ve sosyal politika alanına dair öneriler, ancak yasal bir düzenleme kapsamında koruma altına alındđı sürece somut bir hakka dönüşebilir. Böylece adil geçiş politikalarına

yönelik uygulama alanı ve yasal boyut bir arada değerlendirilerek, kesişimsel bir şekilde tartışmaya açılacaktır.

Çalışma Şekilleri ve Çalışma Düzenine İlişkin Alternatifler

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında üretim süreçlerinde yaşanması muhtemel dönüşüm, çalışma ilişkileri açısından da büyük bir değişimi beraberinde getirecektir. Bu anlamda, çalışma düzeninin ve şekillerinin, iş sürelerinin, fesih hâllerinin ve diğer ilgili konuların “geçiş sürecinde hiç kimsenin dışarıda bırakılmaması” ilkesini destekler nitelikte ele alınması, işçilerin hak ve çıkarlarını gözeten somut adil geçiş politikalarının oluşturulması açısından son derece önemlidir.

Sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmelerde de gelir ve iş kaybı yaşanmaksızın ve herhangi bir şekilde güvencesizleştirme olmaksızın haftalık çalışma sürelerinin kısaltılması, istihdam kayıplarının önüne geçilmesi adına somut bir öneri olarak dikkat çekmiştir.

Bunun yanında işçilerin ücretli iş arama sürelerinin uzatılması, iklim değişikliği ile mücadele sürecinde dönüşüm nedeniyle fesih hallerinde ihbar önelle-

rinin işçi lehine yeniden gözden geçirilmesi, yeni iş arama sürecinde ihtiyaç duyulan eğitim vb. faaliyetlere katılım hâllerinin çalışma süresinden sayılması gibi düzenlemeler de tartışmaya açılmalıdır.

Adil Geçiş İçin Sendikal Hakların Bütünlüğü: Örgütlenme Özgürlüğü, Toplu Pazarlık ve Grev Hakkı

Adil geçişin tarihsel süreç içerisinde sendikal bir talep olarak ortaya çıktığı dikkate alındığında, dönüşüm sürecinde emek yönlü politikaların devreye alınabilmesi adına sendikalara önemli sorumluluklar düşmektedir. Sendikaların toplu iş sözleşmelerine ekleyecekleri koruyucu maddelerin yanında, toplu iş hukuku mevzuatında yapılacak değişiklikler de sendikalara yol gösterici ve destekleyici olabilecek niteliktedir.

Görüşmelerde, Türkiye’de gerek iş gücü piyasasına ilişkin gerekse sendikal hareket kapsamındaki mevcut sorunların çözümüne dair taleplerin çoğunun adil geçiş tartışmaları açısından da önem arz ettiği üzerinde durulmuştur. **Bu anlamda görüşülen sendika temsilcileri, çalışma yaşamına ilişkin mevcut sorunları ve sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin mevcut engelleri ortadan kaldırmadan adil geçiş gündemini tartışmaya açmanın**

çok da etkili olmayacağı yönündeki görüşlerini beyan etmişlerdir.

Toplu pazarlık müzakerelerine adil geçiş politikalarının konu ve kapsam çerçevesinde dâhil edilmesi sendika temsilcileri tarafından üzerinde durulan konulardan olmuştur.

Türkiye’de grev hakkının sadece toplu iş sözleşmesi yapılması sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar kapsamında mümkün olması, “Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, iş yeri işgali, iş yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler”in yasa dışı kabul edilmesi, işçilerin adil geçiş taleplerini kolektif bir şekilde dile getirmelerinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Sendika temsilcileri adil geçişin reaktif politikalar yerine proaktif önleyici politikalarla ele alınmasının yerinde olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda sendikaların, öncelikle toplu iş sözleşmeleri ve çerçeve sözleşmeler ile adil geçiş politikaları kapsamında koruyucu düzenlemelerin oluşturulmasına müdahil olmaları yerinde olacaktır. İş yeri komiteleri ve temsilcilikler aracılığıyla işçilerin adil geçiş politikaları ve dönüşüm süreçleri hakkında farkındalık ve bilinçlerinin artırılması, gerek sendika özelinde gerekse işverenle ortak olarak eğitim modüllerinin geliştirilmesi, örgütlü olunan iş yerlerinde adil geçiş politika belgelerinin oluşturulması, kabul edilmesi ve yaygınlaştırılması, adil geçiş politikalarına yönelik ölçülebilir verilerin toplanması ve bu veriler ışığında politikaların geliştirilmesi vb. konular, sendikaların sürece doğrudan dâhil olabilecekleri alanlar arasındadır. **Bunun yanı sıra, adil geçiş, sendikalarca bir örgütlenme politikası olarak da ele alınmalıdır.**

Adil Geçiş Tartışmalarında Sosyal Diyalogun Janus Yüzü: Taraflar Arası Çok Boyutlu İş Birliği

Bir müzakere zemini oluşturan ve karşılıklı bilgi alışverişi adına son derece önemli olan sosyal diyalog mekanizmalarının Türkiye’de sorunlu bir alan

olduğu sendika temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Sendikaların bir sosyal taraf olarak yetkilendirilmesi ve adil bir zeminde sermaye ile müzakere imkânlarının oluşturulmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Hem diyalog süreci hem de sendikaların bu talebi sahiplenmesi açısından, sendikaların, kendi içlerinde oluşturacakları bir dayanışma ağına olan ihtiyaç da dikkat çekilen konular arasında yer almıştır.

Görüşülen sendika temsilcileri, belirli durumlarda işçilerin dönüşümün talep edildiği alanlarda işlerini kaybetme korkusuyla dönüşüme karşı çıkmalarını, hatta sendikaların da bu yönde bir refleksi ortaya koymalarını, odaklanılması gereken bir alan olarak işaret etmişlerdir. Bu anlamdaki direnci kırmak için demokratik ve politik bir dönüşümü mümkün kılmamanın önemini vurgulamışlardır. Ortak bir zeminde makul ve kabul edilebilir bir alternatifi işaret etmenin oldukça önemli bir ihtiyaç olduğunun altını çizen sendika temsilcileri, bu bağlamda ekoloji hareketine de önemli bir rol düştüğünü ve akılcı bir ekoloji hareketinin işçi örgütleri ve işçi sınıfının taleplerini gözetten bir yerden mücadeleye bakmasını anlamlı olacağını ifade etmişlerdir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Bakımından Adil Geçiş

Çalışma yaşamı açısından işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin önlem ve düzenlemeleri, adil geçiş politikalarından bağımsız bir şekilde okumak mümkün değildir. İklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanacak dönüşüm kapsamında çalışma yaşamına içkin bir şekilde ortaya çıkabilecek sağlık ve güvenlik riskleri karşısında işveren sorumluluklarının açık bir şekilde yasal zeminde ifade edilmesi ve tanınması son derece önemlidir.

İklim değişikliği sebebiyle iş gücü piyasasında ve sektörel düzeyde yapılacak değişikliklerde yeni tehlike ve risk faktörlerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu nedenle risk değerlendirmesi uygulamaları adil geçiş sürecinde daha önemli hâle gelecektir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından adil geçiş sürecinde yapılabilecek düzenlemelerden bir diğeri de iş yerlerinde oluşturulan komite, temsilcilik, koordinasyon kurulu gibi yapıların adil geçiş sürecini de gözetecek şekilde ele alınmasıdır.

Sosyal Güvenlik Hakkı Kapsamında Adil Geçiş

Sosyal güvenlik sisteminde, adil geçiş politikaları kapsamında yapılacak değişiklikler bağlamında işsizlik sigortasına yönelik düzenlemeler ilk akla gelen konulardandır. İşsizlik sigortasından yararlanma koşullarında iklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanan dönüşüm nedeniyle iş ilişkileri sona eren sigortalıların da kapsama alınmasına dair özel bir hükmün eklenmesi yerinde olacaktır. Ayrıca, işsizlik sigortasından yararlanmak için gerekli olan prim ödeme koşulunun ve sigortalılık süresinin de yaşanan dönüşüm nedeniyle işlerini kaybedecek sigortalılar açısından esnetilerek kolaylaştırılması gerekmektedir.

Bu süreçte üretimin azalması veya durması kaçınılmaz olan alanlarda işçilerin hak kayıplarının önüne geçilebilmesi adına işveren ve devletin ortak katkı sağladıkları kısa çalışma ödeneği ve/veya nakdi ücret desteği tazminatı vb. uygulamaların da dikkate alınması oldukça önemlidir.

Ayrıca dönüşümden etkilenecek olan alanlarda çalışan işçilerin emeklilik haklarını elde etmeleri anlamında kolaylaştırıcı düzenlemelerin tartışmaya açılması ve iş güvencesine zarar vermeyecek şekilde konunun gündeme alınması gerekmektedir. Görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcileri, mevcut emeklilerin sosyal haklarının ve gelirlerinin düşük olmasının, onların istihdamda kalmalarına neden olduğunu dile getirmişler ve bu anlamda istihdam olanaklarının etkin kullanılabilmesi adına emeklilerin mevcut haklarının geliştirilmesi gerekliliğini de vurgulamışlardır.

Türkiye’de oluşturulan ihtisas komisyonundaki fonların ve teşviklerin, süreçte işsiz kalacak işçiler için kullanılması gerektiği de ifade edilen görüşler arasındadır. Aynı zamanda iş yerlerinin teknik anlamdaki dönüşü-

münün gerçekleştirilmesi ve mesleki eğitim faaliyetleri için de fonun kullanılabilmesi belirtilmiştir.

Sosyal yardım mekanizmalarının dikkate alınması, bu doğrultuda özellikle sadece işçiyi değil ailesini de gözetilen bir şekilde insana yakışır yaşam koşullarını garanti altına alacak yardım mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve bu mekanizmaların muhtaçlık kültürünü derinleştirmeden bir hak niteliği taşıması son derece önemlidir. İş ilişkisi sona eren işçinin ve ailesinin prim ödeme şartı aranmaksızın genel sağlık sigortası imkânlarından, yeni bir iş bulana kadar süresiz bir şekilde faydalanmasının koşulları da oluşturulmalıdır.

Adil geçiş fonlarına yönelik sendikalar tarafından dile getirilen kaygılardan birisi, bu fonların sosyal güvenliği tesisi yerine işletmelerin veya sermaye kesiminin teşviki için kullanılması olmuştur.

Mesleki Eğitim ve Mesleki Yeterlilikler Alanında Yapılabilecekler

Adil geçiş sürecinde yeni işlerin ortaya çıkacağı ve bu tür işleri yapacak kalifiye çalışanlara ihtiyaç duyulacağı bir gerçektir. Uluslararası gelişmeler paralelinde mesleki eğitimin yeşil işler, çevre dostu teknolojik işler, iklim işleri gibi alanlarda geliştirilmesi veya güncellenmesi ele alınabilecek alternatifler arasındadır.

Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İŞKUR arasında gerçekleştirilecek iş birlikleri bu konuda son derece önemlidir. Bu iş birlikleri vasıtasıyla geliştirilecek uygulamalar somut adil geçiş politikalarının hayata geçmesini de kolaylaştıracaktır. Bu dönüşümden etkilenecek işçilerin istihdama erişimleri adına kolaylaştırıcı politikalar üretilmelidir. Ayrıca özel politika gerektiren gruplar arasında yer alan gençler, göçmenler, kadınlar ve engelliler gibi grupların bu anlamda özel mekanizmalarla desteklenmesi sağlanmalıdır. İŞKUR haricinde, özellikle dönüşümden doğrudan ve hızlı bir şekilde etkilenecek muhtemel olan bölgelerde ilgili mekanizmaların yerel yönetimler aracılığıyla devreye sokulması da dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Adil dönüşüm ve adil geçiş tartışmalarının, sendikalara ve işçilere çok daha iyi, anlaşılır ve gelecekteki beklentileri açıklayıcı bir şekilde anlatılabilmesi son derece önemlidir. Bu kapsamda geliştirilecek olan eğitim programları ile farkındalık ve bilinçlendirme kampanyaları bir ihtiyaç hâline gelmektedir. Bu farkındalık ve bilinçlendirme kampanyalarının bir diğer katkısı ise halihazırda sendikaların çalışma ve örgütlenme hakkına ilişkin şu anda ele aldıkları ve çözümünü için mücadele ettikleri sorunların, adil geçiş tartışmalarıyla da ilişkilendirilmesi, dolayısıyla adil geçişin diğer sorun alanlarıyla bütünleşik bir konu olarak ele alınması şeklinde olacaktır.

Gerek literatür taraması gerekse sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda adil geçişe ilişkin taleplerle genele dair taleplerin birbiri ile örtüştüğü dikkat çekmiştir. Çalışma hakkı ve örgütlenme hakkı üzerinden konunun değerlendirilmesinin son derece önemli olduğu ve bu anlamda taleplerin birbirinden ayrılmayacağı, bütüncül bir talep ve politika tartışmasının söz konusu olması gerektiği görülmüştür. Türkiye’de iklim adaleti ile toplumsal adaleti bir arada tartışma talebi sendika temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de işçi sınıfının ve sendikaların halihazırdaki sorunlarının çözümüne yönelik talepler, somut bir zeminde adil geçiş gün-

deminin tartışmaya açılabilmesi açısından da son derece önemlidir. Etkin olmayan sosyal diyalog mekanizmasının, uzun çalışma saatlerinin ve düşük ücretlerin varlığı nedeniyle dönüşüm sürecinin zorlu geçeceği yönündeki görüşler sendikalar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu anlamda, sorunlu olan alanların dönüşüm sürecinde güvencesizliği daha da derinleştireceğine dair kaygı oldukça yüksektir.

Aynı zamanda adil geçişe ilişkin talepler arasında, özellikle kamu eli ile sosyal politika önlemlerinin ön plana çıkarılması, çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemelerden, aktif ve pasif iş gücü politikalarına kadar tüm alanlarda devletin düzenleyici ve müdahale edici bir rol üstlenerek sürecin tertibinde aktif katkı sunması ve gerçekleştirilen düzenlemeler vesilesiyle yeni istihdam alanlarının güvence temelinde oluşturulması gerekliliği dile getirilmelidir. Adil geçişe ilişkin taleplerin gerçekleştirilmesi için konu kesişimsel bir boyutta hem iklim hem de istihdam sorunu olarak değerlendirilmelidir. Konunun, bütüncül bir yaklaşımla, iklim örgütleri ve sendikalar ile iş birliği içerisinde ele alınması gereklidir. Dönüşüm sürecinde, sendikalar aracılığıyla uygulanacak adil geçiş eğitim programlarıyla, kapanan ve iş kayıpları yaşanan ya da yaşanması muhtemel olan alanlara özgü eğitimlere öncelik verilmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur.

Yönetici Özeti

Sendikalar ve Adil Geçiş

Mevcut Durum, Potansiyel ve Kısıtlar

Global Climate Strike
Küresel İklim Grevi